

ANALIZA SADRŽAJA - PRIMJENA METODE U VJERONAUČNOJ NASTAVI

Ishak ALEŠEVIĆ

Naučna metoda pod imenom *metoda analize sadržaja*¹ je veoma zastupljena u mikro-sociologiji, odnosno u radu sa malim grupama². Njeni počeci sežu još od ranih tridesetih godina prošloga stoljeća, a široka primjena u istraživanjima evidentna je već četrdesetih godina, posebno u SAD-u, gdje je utjecaj mas-medija postao toliko moćan da je kreirao javno mišljenje, podstičući građane na oblike ponašanja i društvenoga djelovanja. Kao predmeti analize mogu poslužiti razni pisani dokumenti, novinski napisi i vijesti, članci izrevija i časopisa, književni i naučni radovi, analize diskusija i zaključaka sa skupova, sadržaji predavanja, reklamno-propagandni sadržaji, grafiti i sl., ali i analiza sadržaja koje nude radio i televizija, igrane serije, filmovi, sadržaji tekstova sa Interneta i dr.

Cilj je da se kod ispitanika otkrije njihov odnos prema određenome sadržaju. Neobično važno je znati formulirati pitanja usmjerena prema pisanom sadržaju, zvuku, tonu i slici da bi se realizirala puna komunikacija na relaciji ispitanici – ponuđeni sadržaj.

Tako će se doći do podataka o razumijevanju ponuđenog sadržaja, o temama koje su prevlađujuće i koje zaokupljaju one koji pristupaju ponuđenom predmetu analize, o idejama kojima se ispitanik vodi, o njegovim simbolima, o snazi i moći da se neke pojave ne samo primijete i poimaju, nego da se o njima dadne sud i mišljenje. Posebno kod mladih, mi kroz analizu ponuđenih sadržaja razvijamo slobodu u pristupu temama, jačamo duh komunikacije i hrabrosti da se istaknu vlastiti

stavovi i mišljenja, kao i da se otkriju smjerovi u kretanjima i orijentaciji mladih.

Onaj ko vrši ispitivanje mora pronaći takav sadržaj koji će maksimalno zaokupiti ispitanika, a to su sadržaji koji su iritirajući, koji pokreću misli i izazivaju osjećanja. On mora u punom smislu zaokupiti onoga ko mu prilazi u analizi.

Potom se ispitanicima, u vezi sa određenim sadržajem, upućuju pitanja u smislu: Ko je rekao, šta je rekao, kome se obratio, kako je tajsadržaj dat, zašto i sa kakvim ciljem i slično. Posebnu vrijednost metode analize sadržaja (*Inhaltsanalyse, Content analysis*) nalazimo u tome da ona nije samo pravo i privilegij naučnika, nego se vrlo lahko može primijeniti u svakodnevnom radu nastavnika, što se, uz konsultacije nastavnika sa istraživačima ili uz nastavnikovo dopunsko osposobljavanje, redovo vrši u nastavi u srednjim školama.

Postupno se i u nastavi vjeronauke u školama i mекtebima uvode savremeniji postupci, pomagala i metode i vrši se značajan zaokret napuštanja pukog memoriranja i recitiranja doslovno naučenog ka usvajanju sa razumijevanjem i kritičkim pristupom. Napušta se apstraktna pedagogija, koja je navodno pripremala mlade za život, a bježala je od života.

Vjersko-pedagoški rad mora biti podjednako i realan i direktan. On se mora odnositi na život u samom središtu životnog vrenja. U narodu je donedavno, ali – što je još tragičnije – i među odgojiteljima mlad i pobožan čovjek pripreman u kući i kroz džamiju za život po strani, u sjeni, izvan bučnih tokova

životnih struja, sa obrazloženjem da bi ga sredina mogla skrenuti sa puta koji mu je dat odgojem i obrazovanjem. U takvim mladićima i djevojkama, u susretu sa životnom realnošću, vjera i na njoj zasnovan moral kao naučeno obredoslovlje i puka tradicija, slabili su i postepeno se gubili.

To je veoma oslabljeni utjecaj vjerskih ustanova i organizacija na društvo. Za klasično vjersko obrazovanje i odgoj je karakteristična čvrsta hijerarhijska struktura, na čijem je vrhu bila vjerska organizacija sa svojim ustanovama, a odmah potom porodica.

Danas smo u situaciji da škola, grupe vrsnika, mas-mediji... mnogo više utječu na formiranje mladih negoli ranije. Oni imaju toliku snagu utjecanja da nerijetko nadvladavaju napore i nastojanja koja na njih vrši kuća, džamija ili crkva. Ne toliko zbog nemoći, koliko zbog općeprihvaćenog i sveprisutnog sekularističkog nazora, pred kojim popuštaju i porodica i vjerska ustanova, nemoćni da mu se adekvatno suprotstave, pa su prinuđeni na prilagodbe i kompromise.

U ovakvoj situaciji, krajnje pasivno držanje bi bilo znak za još veći neuspjeh i još niže mjesto na marginama života. Veoma izražen oblik pasivnog držanja jest gledanje na pojave i probleme krajnje zanemarujuće, kao da oni i ne postoje.

Brojne teme su, naprosto, zabranjene mišljenju, postaju tabui o kojima se ili posve šuti ili šapće u kuloarima. Proces otvaranja, to je neminovnost u interesu nas kao zajednice i ummeta, kao najšireg pojma okupljanja u hladovima Kur'ana, a.š., i Resulullahovoga sunneta. To je put idžtihada, iznalaženja načina da se islam živi u središtu života u svome vremenu i svome životnom prostoru. Ova potreba za otvaranjem nailazi kod nas samih na neshvatanja, proturječja i otpor.³ Hrabro se noseći sa životom, dosegnut ćemo do toga da nam nije strano sve što je ljudsko! A to znači spustiti se u dubine životne drame i dosegnuti nivo objektivnog sagledavanja naše stvarnosti, pa tek potom iznalaziti islamski djelotvoran lijek. U prilog ovakvim promišljanjima, navest ćemo primjer analize jednoga teksta rađenog na nastavi vjeronauke sa grupom polaznika

starosne dobi od 13 do 16 godina.⁴ Uobičajeno, posljednji sat u nastavi vjeronauke odvajamo za slobodne razgovore i pitanja mladih. Tako je bilo i u junu ove godine, kad su mi polaznici omladinske grupe ponudili tekst iz omladinskoga lista *Bravo*, popularnog u Njemačkoj.

U tekstu pod naslovom *Od oca umorena*, opisana je tragična smrt djevojke iz muslimanske porodice doseljene sa Kosova prije 14 godina u Njemačku. Nakon žestokog sukoba između oca i 16 godina stare kćerke, otac ju je, u afektu, usmrtio. Ulerika je u školi važila za uzornog đaka. Bila je predstavnik razredne zajednice. Bila je djevojka koju su svi voljeli. Imala je mladića, izvjesnog Seada, porijeklom iz Bosne. Voljela je izlaske i zabave, a posebno su joj bila draga popularna lica sa javne scene poput Christina Aqualiera.

Otac je smatrao da je ona loš primjer, posebno sestrama mlađim od nje, i vidio je u njoj poluprostitutku. Otac je prikazan kao strog i nepopustljiv vjernik.

Nakon ubistva, otac je kažnjen zatvorskom kaznom u trajanju od 15 godina. Majka i njene tri kćerke obratile su se Crkvi i preobratile u kršćanke, a i grob ubijene Ulerike označava križ sa njenim imenom, kako je i prikazano na fotografiji uz tekst.

Nakon što je grupa polaznika dva puta pažljivo pročitala tekst, provjerili smo koliko su upamtili i kako su to shvatili. Bitno je bilo to što su pažnju na tekst obratili sami polaznici vjerske pouke. U planu obrade teksta, zajednički smo odredili tačke po kojima će iznijeti svoja mišljenja. To su: roditelji, otac, majka, sestra koja je žrtva, ostale sestre, familija, islam, islamski moral, prijelaz na kršćanstvo.

Vjeroučitelj se stavlja u potpuno pasivnu ulogu i ne sudjeluje u formuliranju ponuđenih odgovora i iznošenju mišljenja. Najpraktičnije je da se sve što se ima reći iznese u pisanoj formi, bez otkrivanja identiteta, to jest bez potpisivanja. Po završetku, napisana razmišljenja su stavljena u kovertu i predana vjeroučitelju, koji je tek na slijedećem satu, obogaćen njihovim saznanjima, otvorio razgovor o spornim pitanjima i ponudio islamske odgovore. Mladi su iznijeli brojna pitanja naše realnosti

za koja znamo, ali i ona za koja ne znamo, postavljajući nas pred zapitanost i uozbiljujući nas saznanjem koliko mnogo toga nose u sebi prešućenog i neiskazanog, a tiče se nas samih, roditelja i odgajatelja.

Evo nekih od njihovih najznačajnijih promišljanja:

- Čemu roditeljstvo ako ga nisu roditelji svjesni?

- Roditelji prema djeci ne istupaju *kao tim*, to jest zajedno. Obično je jedan roditelj aktivan, a drugi pasivan ili se, pak, sve odvija u znaku jednog od roditelja (u opisanom slučaju je to otac, dok je majka bila pasivna i nemoćna). U ovome slučaju, djeca su se solidarizirala sa majkom, koja je bila uz njih, i nasuprot ocu.

- Roditelji gotovo redovno iznalaze razne izgovore, samo da ne razgovaraju sa svojom djecom.

- Konfliktne situacije se ne rješavaju na vrijeme i zato se tako tragično završavaju. Morao se iznaći drukčiji put rješavanja sukoba na relaciji otac – dijete, a ne ubistvom.

- Mladi ne žele biti izvan životnih tokova, u izolaciji.

- Islam nije kriv da bi ga se napustilo. On je nedovoljno poznat i loše predstavljen (i kad su pitanju roditelji i kad je u pitanju pedagog).

U ovom sižeu promišljanja mladih ljudi, stavljeni smo pred zapitanost: Koliko mi odista njih poznajemo?!

Naša pogrešna polazišta idu od pretpostavki o mladima da su oni takvi i takvi, ili se, pak, pokrećemo sa one tačke formulacija koji su u vezi sa vrjednosnim sudovima i orijentacijom mladih, a koji su, vrlo moguće, već prevaziđeni, pa nam zaključivanja ispadaju pogrešna. Osjeća se da se nerijetko ne podudara ni rezultati naučnih istraživanja i prema njima dana predviđanja o kretanju mladih. Mladi su spram društvene realnosti često i konfrontirajući, nepredvidljivi su, gotovo *nehvatljivi*. Potrebno ih je obuhvatati neprestanim promatranjem i izučavanjima.⁵

Frein Willens je pojam koji označava previeliku darovanost lične slobode, da se može činiti mnogo toga što uopće ne izaziva pozorenje društvene sredine, niti podliježe zakonskoj regulativi. Prirodno, dolazi do prožimanja

između formiranja identiteta i onoga što se želi postići naporima u kući i vjerskim ustanovama. Islam je uspostavio imenovanja stvari i postupaka i vrijednosno ih odredio kao: *dopušteno, nepristojno, loše, nedopušteno i veoma loše, i toliko loše da izvodi iz vjere*.

Na drugoj strani, susrećemo se sa: *odobreno, pohvalno, preporučeno, naročito preporučeno, naređeno i strogo naređeno*, s time da su preporuke i naredbe u skladu sa čovjekovim prirodnim osjećajima za ljepotu i dobro, kao što su, s druge strane, pokuđeno i zabranjeno usklađeni sa ljudskim osjećajima prema ružnom, prezrenom i odvratnom.

Mladima, koji su u procesu fizičkog, intelektualnog i mentalnog oblikovanja i dozrijevanja, potrebna je podrška iskreno orijentiranih za njihovu dobrobit, i stručnjaka i roditelja. Oni teže ka spoznaji svijeta koji im ostavljamo.

Međutim, oni nalaze raskomadan svijet, u kome su, na jednoj strani, naučnici i nastavnici-pedagozi, na drugoj strani su vjerske ustanove i njihov obrazovno-odgojni rad, a na trećoj su roditelji i kulturno-tradicijski okvir kuće.

Stoga Baltes unosi nov pojam *bio-kulturološki konstruktivizam* kao način objedinjavanja u dinamičkom suodnošenju svih činilaca u odgojno-obrazovnom procesu. On uviđa da su izlišne i kontraproduktivne konkurencije između naučnika i ostalih kad je u pitanju čovjek. Dalje teku zahtjevi da se ne samo jedinstveno istupa, nego i usvoji jedinstvena strategija u djelovanju prema mladima, kao i jedinstveni kriterije ili barem približni u procjeni problema i njihovom rješavanju.

S pravom se izražava prof. Merchel⁶ o pružanju pomoći kao veoma kompleksnom procesu. Jer, niz je pitanja koja se nameću, kao što su: Šta je problem, u kom obliku pružiti pomoć, kome se obratiti (tj. ko je mjerodavan da može pružiti pomoć i dati savjet), koga sve pozvati u pomoć u davanju odgovora i rješavanju problema, kako teče proces pružanja pomoći, kojim redom u kom pravcu, koji i kakvi su naši ciljevi i dr. Vrijedna hvale je akcija koja traje već drugu godinu: *Borba protiv droge i opojnih sredstava*, koja je pokrenuta iz vrha

Islamske zajednice i spuštenu u bazu džemata, do imama i džematlija, te njoj pridružen rad naše uleme i medija Islamske zajednice. Sve to usklađena sa borbom društva protiv ovih zla, pokazuje izvjesne rezultate.

Životno bilo nameće neminovnost preinake poziva imama. On će u buduću biti sve manje *serviser, davalac usluga*, a sve više u službi dijagnostičiranja stanja i iznalaženja rješenja za zdrav duševni i moralni život pojedinca, porodice i džematske zajednice.

Također i *Muallimov* moralno-kritički odnos prema nastavnom predmetu vjeronauke neće mu dopustiti samo puki transfer znanja i osposobljenja za obredoslovlje, nego i više, a to je: ne samo vjeru naučiti, nego je i prakticirati i braniti! Ovaj zahtjev je, treba priznati, i veoma visok i veoma težak; istovremeno.

Bilješke:

- 1) Pri pisanju ovog rada korišteni su slijedeći izvori:
 - H.P. Henecka, *Grundkurs Sociologie, Opladen*, 2000.
 - Klaus Merten, *Inhaltsanalyse, Einführung in Theorie, Methode und Praxis, 2, Auf., Westd*, 1995.
 - Inhaltsanalyse, Lexikon zur Soziologie, Opladen*, 1995.
 - Ralf u Jürgen, *Grundlagen und Methoden der Inhaltsanalyse, Rowohlt, Reinbek*, 1978.
- 2) Mikrosociologija izučava socijalne pojave u odnosima između individue i grupe. Grupa je mala i intimna. Mi – kao grupa i Ja – kao član grupe. *Licem u lice udruženi* (Ch. A. Cooley). Radovi sociologa Georga Gurvicha i J. a. L. Morena
- 3) Nerkez Smailagić, *Leksikon islama, Svjetlost, Sarajevo*, 1990.; konsultirati studije u *Leksikonu*:
 - Džamija*, str. 137.-154.,
 - Medresa*, str. 387.-394.
- 4) Analiza je obavljena u junu 2004. godine sa polaznicima vjeronauke: Omladinska grupa, Mekteb Islamske zajednice, Islamski kulturni centar *Bosna i Hercegovina*, Mannheim, na vjeroučnom punktu Fürth, u «turskoj džamiji» *Fatih Moschee*, muallim: I. Alešević.
- 5) Beno Hafenger, *Neurowissenschaften Erziehung, Lernen und Pädagogik*, u časopisu *Neue Praxis*, S. 3-5, 1/2004.
- 6) Joachim Merchel, *Diagnose in der Hilfeplanung...*, u časopisu *Neue Praxis*, S. 527-542, 6/2003.

m

Summary

Ishak Alešević

THE CONTENT ANALYSIS METHOD AND ITS APPLICATION IN RELIGIOUS EDUCATION

The author is not insisting on the detailed study of the text analysis method as his intention was only to point out to this easily applicable method, with excellent results in detecting opinions and orientations among the youth. Widely used in general, this method should occasionally be applied in religious education in both official schools and mosque schools (*maktab*). He further points out to the counterproductive conflicts between the process participants: parents, religious educators, school educators, scientists working with the youth. In order to succeed there should be a joint effort on the part of all the participants as well as the adoption of the unique plan, strategy and criteria in this complex process of helping the youth. This opens the issue of redefining the work of Islamic priests (*imam*) and Islamic educators (*muallim*).

موجز

تطبيق طريقة تحليل النص في تدريس التعليم الديني

إسحاق أليشيفيتش

لم نركز في هذا المقال على التعريف المفصل بطريقة تحليل النص، بل كان هدفنا أن نشير إلى هذه الطريقة السهلة التطبيق، والتي تعطي نتائج ممتازة في الكشف عن آراء الشباب وتوجهاتهم. وتطبق هذه الطريقة كثيرا في تدريس مادة التعليم الديني، ومن الضروري استخدامها من وقت لآخر في تعليم الدين سواء في المدارس أو الكتاتيب. وأشرنا أيضا إلى النتائج السلبية التي تنتج عن التضارب بين المشاركين في العملية التربوية من الآباء ومدرسي الدين ومعلمي المدرسة والعلماء المنشغلين بالعمل مع الشباب. ولا بد، لتحقيق النجاح، من تحقيق وحدة ديناميكية بين جميع المشاركين في العملية التربوية التعليمية واعتماد خطة واستراتيجية ومعايير موحدة في هذه العملية المركبة التي يراد منها تقديم المساعدة للشباب. وهذا يفتح النقاش حول ما يجب إضافته عند تحديد وظيفة الإمام ومعلم الدين.